

Молоток Наталія,
студентка групи СОУМА-32,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
Науковий керівник –
Скуратко Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СПЕЦИФІКА ШКІЛЬНОГО ПРОЧИТАННЯ «ВОЛИНИ» УЛАСА САМЧУКА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

У час боротьби за національну самоідентичність важливо переосмислити цілі літературної освіти школярів, адже сьогодні шкільна система має бути зосередженою на національно-патріотичному вихованні підрастаючого покоління. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1], «метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень» [1]. Отже, одним із пріоритетних завдань мовно-літературної освітньої галузі є формування ціннісних орієнтацій. На наш погляд, у час воєнного навчання на уроках української літератури варто зосереджувати увагу на формування дієвого патріотизму як ціннісної орієнтації школярів. У цьому контексті важливу роль відіграють уроки літератури рідного краю, адже саме на них учні знайомляться з творчістю краян, які оспівали, творчо переосмислили набутки малої Батьківщини. Так, у школах Тернопільщини на уроках літератури рідного краю

любов до усього рідного формується під час вивчення творчості С. Будного, В. Вихруща, Г. Костів-Гуски, Я. Бензи, А. Боб'юка, П. Сороки, Є. Дударя, В. Дячука, Б. Харчука, У. Самчука, В. Гнатюка, Ю. Опільського, Б. Лепкого, Б. Мельничука, Р. Купчинського, Л. Лепкого, М. Гайворонського, О. Лятуринської, Л. Крупи, Т. Фролової, О. Маковея, В. Гжицького, О. Вільчинського та ін. Важливе значення у цьому контексті має вивчення на уроках літератури рідного краю прози видатного письменника ХХ століття Уласа Самчука. Відповідно до програми регіонального курсу «Література рідного краю», у школах Тернопільщини творчість Уласа Самчука вивчається у 6 та 11 класах. Зокрема, у 6 класі на уроках літератури рідного краю рекомендується вивчення життєпису Уласа Самчука та контекстуального прочитання першого розділу трилогії «Волинь», а в 11 класі рекомендується огляд життєвого та творчого шляху митця та прочитання двох наступних частин трилогії «Волинь» (уривки).

Виводячи особливості вивчення трилогії Уласа Самчука «Волинь», звернемо увагу на хрестоматію «Література рідного краю. 5-11 класи» за редакцією Н. Біловус, Л. Боруцької, М. Кондирєвої [2], де, окрім уривків художнього тексту («Волинь»), представлено літературний портрет Уласа Самчука, довідкові матеріали з теорії літератури, а також цікаві факти про життя і творчість митця, розміщені у рубриках із промовистими назвами «Літературна п'ятихвилинка», «Літературно-мистецька вітальня», «Твій словничок», «Дізнайся більше», «Твій друг комп'ютер», «Повтори вивчене», «Таємниця письменницької шухляди», «Чи знаєш ти?», «Матеріал для допитливих». Цікаво рубриковані, на наш погляд, і запитання до тексту під загальною колонкою «Запитання і завдання» («Вчимося розуміти, пояснювати і переказувати прочитане», «Вчимося аналізувати текст, аргументувати», «Вчимося визначати і добирати мовні засоби творення образу», «Вчимося узагальнювати, фантазувати», «Перевір рівень своїх знань, виконавши тестові завдання»). Цікаво, що для учнів 6 класу після прочитання першої частини трилогії «Волинь» пропонуються завдання, максимально «наближені» до тексту

– «Твій словничок» (подається тлумачення слів, значення яких учні можуть не знати, наприклад: виступці – хатні туфлі; гелетка – клунок; гунька – одяг із домотканого грубого, переважно нефарбованого сукна; додьомбати – дійти; клямка – ручка для дверей; лемезнути – спроквола їсти та ін. [2, с. 156]); «Запитання і завдання» (подаються запитання для обговорення прочитаного «Вчимося розуміти, пояснювати і переказувати прочитане»: У яких умовах проживала сім'я Матвія? Чому впродовж дня майже ніхто з дорослих не пильнував дітей? Чим займалися дорослі члени родини? Що розповідає Улас Самчук про матір Володька? Які стосунки були між членами родини? тощо [2, с. 157]; «Вчимося аналізувати текст, аргументувати»: Які вчинки Володька тобі сподобалися, а які ні? Наскільки «малим» себе сприймав Володько? Про що мріяли діти початку минулого століття? Що спонукало Володька задуматися над тим, куди тече річка? Для чого автор вводить у твір опис сина царя? Чому п'ятирічного Володька цікавили стосунки царів? тощо [2, с. 158]; «Вчимося визначати і добирати мовні засоби творення образу»: Чому Улас Самчук, передаючи репліки Хведота, зберігає особливості дитячого мовлення? Чому письменник часто в уста героїв твору вкладає слова, які про них говорять інші персонажі? тощо [2, с. 159]; «Вчимося узагальнювати, фантазувати»: Якими секретами господарювання ділиться з читачами Улас Самчук? Чи хотілося б тобі поспілкуватися з Володьком? Якою людиною виросте Володько? Кому з твоїх знайомих, однокласників можна доручити зіграти роль Володька, а кому Хведота? тощо [2, с. 159]; «Перевір рівень своїх знань, виконавши тестові завдання»: Хто є головним сценаристом витівок Володька і Хведота? А) Василь. Б) Хведот. В) Володько. Г) Старий дід Лук'янчук. Г) Сусідські хлопчаки [2, с. 162]. Цікавими під цією рубрикою є й інші завдання, наприклад: 1. Доведи (на основі першого розділу), що трилогія «Волинь» є епічним твором. 2. Чому перший розділ трилогії «Волинь» має назву «Великий похід»? Наскільки така назва є вдалою? [2, с. 162]); «Твій друг – комп'ютер» (учням пропонується підготувати і записати репортаж з уявного літературного свята, приуроченого пам'яті Уласа Самчука чи відкриттю пам'ятника цьому письменникові [2,

с. 162])).

Для учнів 11 класу після прочитання уривків із трилогії «Волинь» пропонуються завдання більш творчого характеру. Так, після безпосереднього прочитання тексту, пропонується обговорення за питаннями («Завдання і запитання»): Доведіть, що «Волинь» – роман. Наведіть факти, що «Волинь» – біографічний роман. Які соціальні зрушення в українському суспільстві змальовуються на сторінках роману? Що об'єднує романи «Куди тече та річка», «Війна і революція», «Батько і син» в роман-трилогію «Волинь»? [2, с. 532]. Цікавою, на наш погляд, також є рубрика «Літературна п'ятихвилинка», під якою подаються відомості про те, що роман «Волинь» Уласа Самчука у 80-х роках ХХ ст. висували на здобуття Нобелівської премії, але автор не став лауреатом, бо «твори письменників пригнобленого народу виявилися неконкурентноздатними не за мірою таланту, а через відсутність перекладів, відповідної реклами» [2, с. 532]. Заслуговує на увагу, на наше переконання, і рубрика «Дізнайся більше про свій край», де наведено цитату Уласа Самчука про його родинне село Дермань. Цікавою для школярів також є, на нашу думку, й інформація, розміщена під рубрикою «У літературно-мистецькій вітальні» про підстави називання Уласа Самчука літературознавцем С. Пінчуком «Гомером українського життя ХХ століття» [2, с. 533]. Для одинадятикласників запропоновано й рубрику «Твій словничок», але у ній уже розміщено не тлумачення незрозумілих для дітей слів (як для шестикласників), а інформацію про МУР (Мистецький український рух), адже концепція «великої літератури» була обґрунтована саме Уласом Самчуком і покладена в основу МУРу, який об'єднав основні мистецькі сили української еміграції. Справжньою цікавинкою для старшокласників, на наше переконання, є інформація, розміщена під рубрикою «Таємниця письменницької шухляди», де школярам подається інформація про те, що «всесвітньо відомому письменнику У. Самчуку в його творчих та життєвих буднях допомагала Тетяна Прахова (відома кіноактриса), Вони не залишили після себе сімейного родоводу, але залишили непересічну сторінку історії» [2, с. 533].

Вважаємо, що саме такий підхід до вивчення трилогії Уласа Самчука «Волинь» є дієвим і забезпечує вивчення літератури рідного краю як «підручника життя» з урахуванням пріоритетності загальнолюдських цінностей і духовно-ціннісних підходів до шкільного вивчення творчості Уласа Самчука.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://cutt.ly/MJohEVv>
2. Література рідного краю. 5-11 класи: хрестоматія. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 600 с.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Kyiv: Litera LTD, 2019. S. 208. URL: <https://cutt.ly/QJrBeU7>.
4. Нова українська школа. Poradnik dla vchytelja. URL: <https://cutt.ly/FJy0o7G>.
5. Самчук У. Волинь. Роман у 3-х ч. Т. 1. Київ: Дніпро, 1993. 574 с.
6. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України 19.02.2021 р. № 235). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua>.

Юзва Юлія,
студентка групи СОУМА-22,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
Науковий керівник –
Скуратко Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ
ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА
НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ**